

Výhrady a pripomienky, vyslovené na značne zredukovanej úrovni pars pro toto, nesmerovali k spochybneniu úsilia a námahy, ktoré Václav Pumprla do náročného projektu *Knihopisného slovníka* vložil. (Mimochodom, v tiráži chýbajú mená recenzentov publikácie; jej grantový projekt pritom nepochybne absolvoval vedeckú oponentúru.)

Bez náznaku zľahčovania problematiky sa domnievam, že dostatočne prínosným biografickým „komplementom“ digitalizovaného *Knihopisu* by bol jednoduchý súpis autorov s elementárnymi životopisnými dátami, doplnený zoznamom *aktuálnej* základnej literatúry s vedecky spoľahlivými informáciami. Citácie z príručiek „po dátume použitia“ predstavujú zaujímavý a pre niekoho azda i užitočný historický materiál; zainteresovaný používateľ ho však zväčša pozná, menej skúsenému môže byť aj osudný. Pri všetkej úcte k autorovmu zámeru i pracovnému nasadeniu pri jeho realizácii sa preto vnucuje otázka, či menej by predsa len nebolo viac.

Gizela Gáfriková

Mgr. Gizela Gáfriková, CSc.
Ústav slovenskej literatúry SAV
Konventná 13
813 64 Bratislava
SR
e-mail: Gizela.Gafrikova@savba.sk

PUTNA, Martin C.: ČESKÁ KATOLICKÁ LITERATURA 1918 – 1945. Praha : Torst, 2010. 1200 s.

Rozsiahla monografia Martina C. Putnu *Česká katolícká literatúra 1918 – 1945* nadväzuje na jeho prvú knihu o katolíckej literatúre (*Česká katolícká literatúra 1848 – 1918*, Torst, 1998). Súvislosť je zjavná už na základe totožnosti témy (česká katolícka literatúra), časovej postupnosti sledovaného fenoménu (1848 – 1918; 1918 – 1945), čo sa autor rozhodol zvýrazniť aj vo vonkajšej kompozícii, keďže číslovanie kapitol jeho novej knihy začína od čísla 9 (prvá monografia končí 8. kapitolou). K dôležitým prvkom vnútornej nadväznosti patria východiskové kultúrohistorické kategórie, ktoré autor definoval v prvej monografii a ktoré uznal za funkčné aj pre nasledujúce obdobie. Ide o pojmy katolícky reformizmus, katolícka reštaurácia („katolícka restaurace“) a katolícka romanika, ktoré podľa Martina C. Putnu vystihujú tri základné podoby vzťahu medzi kultúrou katolíckeho miliea a sekularizovanou (sekularizujúcou sa) spoločnosťou. Pre porozumenie kultúrnej dynamiky, ktorú autor na základe spomínaných kategórií vo svojich oboch publikáciách klasifikuje, aspoň ich stručné vysvetlenie: katolícky reformizmus vyjadruje vzťah otvorenosti katolíckej cirkvi voči súdobej spoločnosti a snahu o komunikáciu, prispôbenie sa, „zmodernizovanie“ cirkvi. Pojem katolícka reštaurácia vystihuje opačnú

tendenciu, pretože vystihuje ten typ vzťahu katolíckej cirkvi k spoločnosti, keď sa cirkev v reakcii na vnútorný reformizmus (ako neortodoxný a scestný modernizmus) usilovala o upevnenie minulých, pred-moderných podôb katolicizmu. Reštauračné tendencie smerovali k vytváraniu čisto katolíckych inštitúcií, organizácií, spolkov (giet), k apologetizmu a k prejavom nepriateľstva voči spoločnosti. Katolícka romantika označuje tie javy, keď práve pred-moderné a ne-moderné podoby katolicizmu ako určitá alternatíva voči vyprázdnenosti liberalizmu a sekularizmu sa stávali príťažlivými pre ľudí mimo cirkvi, pre umelcov a intelektuálov („*přichozí od daleka*“, s. 16), ktorí osobne či vo svojom diele sympatizovali s katolicizmom, pričom niektorí ku katolicizmu konvertovali a iní ostali v pozícii sympatizantov bez prijatia katolíckej doktríny a cirkevnej praxe.

Obdobie 1918 – 1945 je podľa Martina C. Putna obdobím prevažne reštauračným a romantickým, pretože vnútorný katolícky reformizmus (známy aj ako katolícky modernizmus) z prelomu 19. a 20. storočia, ktorý prišiel so snahou zreformovať teológiu, filozofiu, kult, cirkevné umenie, politické a sociálne postoje cirkvi, cirkevné štruktúry a cirkevné právo (napr. v otázke celibátu kňazov) bol oficiálnou cirkvou odmietnutý ako liberálny, agnostický a ako celok heretický (encyklika Pia X. *Pascendi dominici gregis* z roku 1907 vyvolala celý rad reštriktívnych opatrení proti modernistom).

Aj keď terminológia Martina C. Putna výstižne pomenúva kultúrne procesy katolíckeho milieua zoči-voči sekularizácii, predsa len – ako sa to javí aj v jeho druhej monografii – je rámcová. A preto aj keď autor identifikuje pontifikáty jednotlivých pápežov z prvej polovice 20. storočia ako reštauračné, mnohé jednotlivé opatrenia pápežov sa z reštauračného modelu vymykali a korešpondovali skôr s kultúrnym modernizmom, takže to, či ich možno považovať za viac či menej reštauračných (či moderných) je vecou interpretácie (napríklad pápeža Leva XIII. oceňuje Martin Kučera ako moderného pápeža – porov. zborník eds. Z. Kučera, J. Kořalka, J. B. Lášek: *Živý odkaz modernismu*, 2003, s. 145, s. 147, kým Martin C. Putna ho považuje v zásade za reštauračného pápeža, i keď sa jeho verzia reštaurácie zblíži s katolíckym reformizmom – porov. *Česká katolická literatura 1848 – 1918*, s. 75).

Martin C. Putna uvádza kapitoly o českej katolíckej literatúre syntetizujúcou štúdiou o kontextoch. Aj keď je relevantnosť európskeho kontextu (tak spoločenského ako i cirkevného) pre poznanie jednotlivých národných katolíckych literatúr (kultúr) zjavný, autor rozširuje geografický kontext českej katolíckej literatúry (a európskej katolíckej kultúry) o transatlantické súvislosti, pretože – ako uvádza – kultúrny vývoj tam bol analogický s európskym (sekularizácia a vytváranie menšinovej katolíckej kultúry). Dôvodom, ktorý ovplyvnil spoločný vývoj euroamerickej katolíckej literatúry, je okrem iného (myslím napr. na doktrínalnu závislosť na rímskom pápežovi) aj masívne vystaňovanie z Európy do Ameriky v 19. storočí, pretože skupiny emigrantov z tradične katolíckych krajín (Írsko, Poľsko) importovali aj špecifický typ katolicizmu, ktorý im bol vlastný. Takto načrtnutý ambiciózný zámer syntetizovať spoločný kultúrny vývoj euroamerického katolicizmu Martin C. Putna spracúva najprv tak, že vyprofiluje tzv. kánon katolíckych literárnych osobností z rozličných krajín Európy a Ameriky, teda tých spisovateľov najrozličnejších žánrov, ktorých katolícke kultúrne milieua prijalo za svojich reprezentantov (z mnohých aspoň výberovo: z Francúzov sem patrí Léon Bloy, Charles Péguy, Paul

Claudel, Jacques Maritain, z Angličanov napr. John Henry Newman, Gerard Manley Hopkins, Gilbert Keith Chesterton, z nemeckej literatúry Romano Guardini, z talianskej Giovanni Papini, z nórskej Sigrid Undsetová, zo španielskej Miguel de Unamuno, z ruskej Nikolaj Berďajev atď). Ďalej zameriava pozornosť na oblasť katolíckej filozofie, teológie a spirituality, a to vždy z pohľadu „súperenia“ ideí (tomizmus – personalizmus, devocionálny katolicizmus – mládežnícke a liturgické hnutie) a zároveň – pomocou troch ťažiskových kategórií – s pohľadom na otvorenosť či uzavretosť cirkvi voči súdobej sekulárnej spoločnosti. Treba podotknúť, že aj keď jeden z filozofických či spirituálnych smerov je sám osebe bližšie k reštauračnému typu katolíckej kultúry (tomizmus, devocionálna zbožnosť) a druhý k moderným trendom (personalizmus, liturgické hnutie), autor sa vystríhal takéhoto schematického videnia. Usiloval sa vystihnúť tieto idey tak, ako sa ony v priebehu času vzájomnými inšpiráciami a prispením tvorivej intelektuálnej či pastoračnej práce jednotlivcov a hnutí dynamizovali, ovplyvňovali a menili. Osobitnú pozornosť venuje autor vzťahu katolíckej cirkvi k Židom (vo dvoch samostatných podkapitolách, okrem toho pri opise jednotlivých národných verzii katolicizmu, zvlášť pri kapitole o politike a ideológiách), ktorý identifikuje na kontradikčnej osi medzi antisemitizmom a filosemitizmom.

V nasledujúcej časti štúdie o kontextoch Martin C. Putna uplatňuje ďalšie klasifikačné kultúrnohistorické a kultúrnogeografické kritérium delenia – vzhľadom na proces sekularizácie a teda zároveň na rozvinutosť katolíckej literatúry jednotlivých krajín. Podľa toho člení katolicizmus do troch pásiem: prvé, centrálné pásmo tvorí Anglicko a Francúzsko s kvalitnou katolíckou literatúrou, ktorá sa uplatnila v kontexte celonárodnej a medzinárodnej; druhé pásmo tvoria krajiny, v ktorých katolícke milieu dlhšiu dobu nebolo schopné vytvoriť vyspelú katolícku kultúru, obohatilo však katolícku literatúru o tvorbu výrazných jednotlivých autorov (nemecký jazykový priestor, Belgicko, Holandsko, Švajčiarsko, USA); a tretie pásmo – „veniec“ katolíckej Európy so slabšou sekularizáciou a s oneskorenou katolíckou literatúrou, kde okrem iných krajín patrí aj slovenský katolicizmus obdobia 1918 – 1945. Túto kultúrno-geografickú klasifikáciu autor zužitkuje na to, aby súhrne načrtol vývoj katolicizmu jednotlivých krajín na pozadí ich spoločenského a politického vývoja; v tejto kapitole Martin C. Putna opúšťa vytýčené časové obdobie (1918 – 1945) a zachádza do histórie, kde sa usiluje vystihnúť tie momenty, ktoré boli pre katolicizmus daného regiónu rozhodujúce (napr. Anglicko od reformácie v 16. storočí k anglokatolicizmu a Oxfordskému hnutiu v 19. storočí). Okrem celonárodnej podoby katolíckeho milieu, prípadne okrem viacerých diferencovaných kultúrnych prúdov, ak sa tieto v katolíckom milieu danej krajiny dali identifikovať, uvádza Martin C. Putna portréty katolíckych umelcov a mysliteľov (resp. tých, ktorí sú s katolicizmom spájaní). Tie majú najčastejšie podobu slovníkovej literárnohistorickej či kultúrnohistorickej syntézy so stručným zaradením autora do kontextu ideí, s uvedením oblasti, v ktorej bol ten-ktorý autor tvorivý, a názvu reprezentatívneho diela (poprípade s odkazom na inú kapitolu, ktorá sa problematikou zaoberá obširnejšie). Predsa možno konštatovať, že portréty osobností sú informatívne bohatšie ako v slovníku: síce nie sú kompletné čo do výpočtu diel, avšak Martin C. Putna sa usiluje vystihnúť aj vzájomné interakcie medzi jednotlivými katolíckymi mysliteľmi a ťažiskovými hnutiami či ideami.

Štúdiu o euroamerických katolíckych kontextoch uzatvára kapitola o veľkých témach katolíckej kultúry, zvlášť v oblasti politického a sociálneho myslenia a v dejinách literatúry. Politické myslenie katolicizmu pomenúva autor ako „štvrtú cestu“ popri socializme a komunizme, popri demokracii a kapitalizme a popri fašizme a nacizme. Tzv. „štvrtá cesta“ má podobu kresťanského socializmu, resp. kresťanskej sociálnej demokracie a katolíckeho konzervativizmu s tendenciami k autoritatívnemu stavovskému štátu. Politický aspekt katolíckeho miliea, ktorý sa prejavil v pápežských encyklikách či v zakladaní politických strán, mal dosah aj na iné kultúrne oblasti, ktoré korešpondovali s politickými preferenciami katolíckych politických aktivistov. Ide najmä o tie aspekty kultúry, ktoré sa usilovali o rozvoj národného jazyka, dialektov, podporu regiónov, propagáciu folklóru a lokálnych náboženských tradícií. Mnohi katolícki spisovatelia prejavili svoju tvorivosť v ruralistickej literatúre (aj keď – ako poznamenáva Martin C. Putna – literárny ruralizmus a regionalizmus sa s katolicizmom nedá stotožniť, zároveň s katolíckym ruralizmom sa rozvíja panteistický „pohanský regionalizmus“). Ďalšie „veľké témy katolíckej kultúry“, ktoré Martin C. Putna spracúva, majú už čisto literárnohistorický charakter – ide o tému náboženskej/spirituálnej poézie, teórie poézie, resp. literatúry (napr. H. Bremond) a tzv. katolíckeho románu. Aj keď sú aspekty spirituálnej poézie či otázky literárnej teórie čiastočne známe, treba uznať, že v rozmedzí euroamerického katolicizmu a v takejto šírke otázok a tém spracované zatiaľ neboli.

Po kapitole o kontextoch prechádza autor už výslovne k užšej téme – k českej katolíckej literatúre. Českú katolícku literatúru autor radí medzi krajiny tretieho pásma, avšak od roku 1918 sa podľa neho katolícke miliea tak výrazne rozvinulo, že sa z hľadiska kultúrnej geografie presunulo ku krajinám druhého pásma. Kontinuálne s prvou kapitolou (číslo 9) aj nasledujúce sa uberajú viacerými už sledovanými témami katolíckej kultúry: zaoberajú sa otázkami politiky, kultúrnymi hnutiami, časopismi, komunitami, osobnosťami, spirituálnou poéziou, katolíckym románom a reflexiou literárnovednej činnosti českých katolíkov, pričom Martin C. Putna naďalej sleduje dynamiku medzi kultúrnymi a duchovnými ideami a smermi. Ale kým kapitola o euroamerických kontextoch mala vyslovene syntetický kultúrnohistorický charakter, kapitoly o českej katolíckej literatúre sú nielen syntetické, ale aj analytické, viac sa zaoberajú literárnohistorickými otázkami a čiastočne aj interpretáciou textov. Zámerom autora v druhej časti jeho monografie bolo spracovať nielen reprezentatívnych autorov a mysliteľov, ale – možno povedať – všetkých, teda aj menej výrazných, exilových, prípadne obchádzaných (politicky činných) autorov. V tomto zmysle je iste záslužné ich „odtabuizovanie“, popis ich nespracovanej pozostalosti a jeho reflexia. Zámer podať celkový obraz o dynamike kultúrnych ideí a o živote a činnosti katolíckych osobností si vyžiadalo prekročenie avizovaného časového rámca literatúry/kultúry medzi dvoma svetovými vojnami.

Monografická práca Martina C. Putnu *Česká katolícká literatúra 1918 – 1945*, v rámci ktorej mal, uskutočnil a naplnil zámer (re)konštruovať celok (s. 1341) euroamerickéj katolíckej literatúry (presnejšie povedané katolíckeho písomníctva), je iste obdivuhodná už z hľadiska geografickej a tematickej šírky záberu. Autor v nej preukázal mimoriadnu schopnosť na pozadí spoločenského vývoja uchopiť a syntetizovať dynamicky vnímané kultúrne idey katolíckeho miliea. Pomocou niekoľkých kultúrnohistorických

kategórií, ktorých nosnosť overil na novom historickom materiáli a v ešte širšom geografickom priestore, klasifikoval základné relačné podoby menšinovej katolíckej kultúry v rámci silnejúcich sekularizačných tendencií spoločnosti. Ťažko povedať, či pritom stál viac na strane katolíckej komunity alebo na strane vonkajšieho pozorovateľa. Na jednej strane nazeral na problematiku akoby „zvnútra“ katolíckej cirkvi, ako ten, kto pozná a doceňuje nielen vysokú kultúru katolíckych umelcov a mysliteľov, ale aj duchovné idey a pastoračné hnutia. Na druhej strane na katolícku kultúru nazeral akoby „zvonku“, so snahou o odbúranie mýtov, ktoré si katolícke milieum zoči-voči sekularizovanej spoločnosti vytvorilo. Zjavne táto komplementarita prístupu „zvnútra“ i „zvonku“ pomohla vecnosti a syntetickosti publikácie: umožnila pomenovať to, čo sa inak považuje za „háklivé“ témy, a na druhej strane uznať a doceniť to, čo bolo prehliadané. Predsa len sa zdá, že v monografii Martina C. Putny jedna téma chúlостivou zostala, pretože ju autor až na niekoľko stručných poznámok opomína, a to problematiku slovenského katolicizmu (povedané autorovým analogickým pojmom zo s. 170 „slovenská sestra“), ktorý – hoci v euroatlantických súvislostiach nie je významný – predsa v rámci obdobia 1918 – 1938 tvorí najbližší spoločenský kontext a iste sa odrazil aj v kultúre katolíckeho milieum (danú skutočnosť muselo odkryť už excerpovanie katolíckych časopisov).

Edita Prihodová

PaedDr. Edita Prihodová, PhD.
Katedra slovenského jazyka a literatúry FF KU
Hrabovská cesta 1
034 01 Ružomberok
SR
prihodova@ff.ku.sk

MIKULA, Valér: DÉMONI SÚHLASU I NESÚHLASU. DOMINIK TATARKA A MIROSLAV VÁLEK. Ivanka pri Dunaji: F.R. & G., 2010. 160 s.

Kniha literárneho kritika a historika Valéra Mikuly *Démoni súhlasu i nesúhlasu* (2010) nemá podobu klasické komparatívnej štúdie, jak bychom se snad mohli domnívat na základě jejího podtitulu, ve kterém se objevují jména obou hlavních protagonistů – Dominika Tatariky (1913 – 1989) a Miroslava Války (1927 – 1991). Mnohem výstižněji ji lze charakterizovat jako soubor dvou relativně samostatných pojednání o jejich životě a díle. Sám Mikula se o své práci vyjadřuje jako o „dvojkniže“. Přiznává přitom, že srovnání děl obou výrazných osobností slovenské literatury minulého století nebylo jeho hlavním cílem. Spíše mu šlo o určitý experiment, o pokus spojit nespojitelné. V úvodu své knihy o tom Mikula říká: „*iba som podľahol nápadu (nevedno, či dobrému) umiestniť ich do jednej knihy, kde by sa nepriamo zrkadlili nielen jeden v druhom, ale v nich oboch aj jedno ukončené obdobie slovenskej kultúry, ktoré však neostáva bez vplyvu na dnešok*“ (s. 10).